

УДК 37.018:159.923

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2023.10>**Оксана Кулешова,**

ORCID iD 0000-0002-4970-2500

завідувач навчально-методичної лабораторії

моніторингу якості освіти та сертифікації

Миколаївський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

вул. Адміральська, 4-а, 54001

м. Миколаїв, Україна

oksana.kuleshova@moipro.mk.ua

ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР УПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У методичній статті здійснено аналітичний огляд сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень, що дозволяє стверджувати про наявність суттєвого зв'язку між відчуттям учасників освітнього процесу психологічної безпеки та результатами навчання.

Схарактеризовано особливості освітньої діяльності шкіл у період воєнної агресії, пов'язані з відчуттями небезпеки, стресом усіх учасників освітнього процесу, що спричиняє деструктивні зміни в різних сферах особистості, впливає на її ментальне здоров'я, когнітивні процеси, позначається на знаннях, уміннях, навичках, способах мислення, інших особистісних якостях.

Обґрунтовано, що для забезпечення якості освіти керівники закладів загальної середньої освіти в умовах війни мають оперативно реагувати на руйнівні впливи та виклики, виконувати непередбачувані завдання задля мінімізації навчальних втрат.

Розроблено рекомендації для керівників закладів щодо внесення доповнень до індикаторів психологічно безпечного середовища закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: внутрішня система забезпечення якості закладу освіти; індикатор; психологічна безпека; психологічно безпечне освітнє середовище; результати навчання; самооцінювання; якість освіти.

© Кулешова О. А., 2023

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

Система освіти України у зв'язку з широкомасштабною військовою агресією російської федерації долає численні виклики: загроза життю і здоров'ю здобувачів освіти та педагогів, проживання на тимчасово окупованих територіях, у зоні активних бойових дій; вимушене переміщення; руйнування та пошкодження будівель закладів освіти, втрата матеріальних ресурсів, повітряні тривоги; відімкнення електроенергії, втрата навчального часу

тощо. Обставини сьогодення потребують від керівників закладів освіти виконувати свої трудові функції в умовах цих руйнівних упливів, невизначеності та необхідності виконувати непередбачувані завдання в організації освітнього процесу.

Завдання забезпечення якості освіти, що визначене в Законі України «Про освіту» (2017) як «відповідність результатів навчання вимогам, установленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», актуалізує питання про здатність освітніх управлінців швидко адаптуватися

до реалій сьогодення, віднаходити оптимальні нестандартні рішення, створювати необхідні умови.

Керівник закладу освіти має трансформувати внутрішню систему забезпечення якості закладу освіти, оскільки поточна ситуація потребує оперативного реагування на чинники, що впливають на досягнення в навчанні здобувачів освіти, спричиняючи «навчальні втрати (learning losses), які, за результатами теоретичного дослідження Українського центру оцінювання якості освіти, слід розуміти як втрати знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні» (Бичко Г., Терещенко В., 2023).

Наразі активно розгортається науковий дискурс щодо забезпечення якості освіти в умовах воєнного стану. Дослідники обговорюють ієрархічну природу чинників впливу на результати навчання з фокусом на безпеці, адже потреба в ній людини належить до первинних в ієрархії, що розробив відомий американський психолог А. Маслоу.

Спричинені війною загрози життю та здоров'ю, масштабні руйнування, вимушене переміщення, втрата соціальних контактів і звичайної рутини, ситуація невизначеності тощо викликають в учасників освітнього процесу напруженість, тривогу, страх. Це може спричинити порушення в різних сферах учасників освітнього процесу, впливати на їхнє ментальне здоров'я, когнітивні процеси, провокувати професійне вигорання педагогів і, відповідно, позначатися на результатах навчання учнів.

Відповідно до вимог чинного законодавства заклади загальної середньої освіти мають так налаштувати компонент внутрішньої системи якості «Освітнє середовище», щоб здобувачі освіти і педагоги відчували безпеку. В умовах війни забезпечити виконання цього завдання доволі складно. Керівникам шкіл доводиться регулярно і систематично відстежувати освітні процеси, оцінювати відповідність освітньої діяльності установленим вимогам та реагувати на нові виклики і загрози, що виникли в умовах війни. Через надзвичайно

високу динамічність процесів закладам потрібна оперативна аналітична інформація, що дасть змогу виважено спроектувати і реалізувати компенсаторні заходи задля мінімізації чи усунення негативних впливів.

Порушена проблема самооцінювання освітніх і управлінських процесів, що формують у закладі освіти культуру безпеки, є **актуальною**.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» визначено багатоаспектне розуміння безпечного освітнього середовища як сукупності «умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, зокрема з використанням кіберпростору, а також унеможливають уживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020). Таке розуміння безпечного освітнього середовища закладено в методичку та інструментарій напряму «Освітнє середовище» в рамках інституційного аудиту закладу загальної середньої освіти, що є складником системи забезпечення якості освіти і покликаний увідповіднити освітню діяльність шкіл унормованим параметрам (Наказ ДСЯО від 29.03.2021 № 01-11/25). Ці підходи рекомендовані закладам загальної середньої освіти для налаштування внутрішньої системи забезпечення якості та проведення процедури самооцінювання освітніх і управлінських процесів (Наказ МОНУ від 09.01.2019 № 17).

Питання безпечного освітнього сере-

довища входить у коло наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Науковці торкалися екологічної, інформаційної, соціальної, фізичної та психологічної безпеки.

Про суттєвий вплив на розвиток і навчання дитини, який разом із батьками й педагогами чинить освітнє середовище, зауважили Ребекка Ізел та Екселбі Беті, назвавши його «третім учителем». Психологічну безпеку в контексті конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища, людиноцентризму та гуманістичної спрямованості розглядають дослідниці Н. Харламенкова і Т. Пухарева. На психологічній безпеці учнів основну увагу зосередили О. Ліщинська та Т. Панченко.

Суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх організацій як індикатор психологічної безпеки освітнього середовища, його вплив на мотивацію інноваційної діяльності вчителів аналізує О. І. Бондарчук. Дослідниця розглядає психологічну безпеку як «стан психічної захищеності, а також здатність людини і середовища відштовхувати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи; це складне структуроване психологічне утворення, що пропускає розгляд психологічної безпеки як цілісної системи процесів, результатом яких є відповідність потреб, цінностей, можливостей суб'єкта відбитим характеристикам реальної діяльності» (Бондарчук О. І., 2018). Проблеми формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти присвячені роботи Г. М. Мешко та О. І. Мешко. Кодекс безпечного освітнього середовища розробили Т. П. Цюман і Н. І. Бойчук, виділивши такі характеристики освітнього середовища школи, що сприяють збереженню і забезпеченню психологічної безпеки:

- доброзичлива атмосфера;
- високий рівень залученості в шкільне середовище;
- підвищення батьківської та громадської участі;
- підтримка учнів у період вікових криз;
- задоволеність відносинами між

учасниками освітнього середовища школи (Цюман Т. П., Бойчук Н. І., 2018).

Питання вироблення критеріїв психологічної безпеки освітнього середовища досліджувала І. Баєва. Науковець розглядає психологічну безпеку як умову особистісного зростання суб'єктів освітнього процесу через їхню взаємодію, вільну від проявів психологічного насилля та референтну значущість і причетність кожного суб'єкта освітнього процесу. Розвиток в освітньому процесі фізичної, емоційної, інтелектуальної, соціальної і духовної сфер особистості, на думку І. Баєвої, сприяє компетентному вибору її життєвого шляху. Психологічну безпеку як стан людини, збереження цілісності особистості, адаптивності соціальних груп суспільства та функціонування людини, можливості особистості та середовища щодо попередження та усунення загроз; захист від проявів психологічного насильства, що сприятиме задоволенню потреб в особистісно довірчому спілкуванні, а також створює важливу причетність і значущість до середовища та забезпечує ментальне здоров'я учасників розглядають Д. В. Князькіна та І. В. Подтикан, наголошуючи на тому, що дитина має відчувати впевненість, почуття довіри в навколишньому середовищі (Князькіна Д. В., Подтикан І. В., 2019).

Емоційний комфорт учнів та педагогів розглянуто як фактор, що впливає на результативність освітнього процесу, у методології та інструментарії Міжнародного дослідження якості освіти (PISA) та Міжнародного дослідження навчання та викладання (TALIS – Teaching and Learning International Survey). Також питання про відчуття добробуту в учителів у контексті психологічної безпеки розглянуто в дослідженні Міжвідомчої мережі освіти в надзвичайних ситуаціях (INEE) «Вчителі в кризових умовах» (<https://inee.org/sites/default/files/resources/Promising%20Practices%20TPD.pdf>).

В освітніх оцінюваннях усеукраїнського рівня, зокрема в рамках загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформо-

ваності читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» першого (2018) та другого циклів (2021), у фокусі уваги перебував чинник психологічної безпеки.

Як свідчить аналіз наукової літератури та результатів моніторингових досліджень, проблема впливу психологічно безпечного середовища на результати навчання здобувачів перебувала в полі зору дослідників.

Водночас питання про самооцінювання закладу загальної середньої освіти психологічно безпечного освітнього середовища як компонента внутрішньої системи якості розроблене і представлене не достатньою мірою.

Метою статті є теоретично обґрунтувати доцільність посилення уваги в рамках внутрішньої системи якості закладу загальної середньої освіти до психологічного складника безпечного освітнього середовища як чинника впливу на результати навчання здобувачів освіти.

Реалізація мети здійснюватиметься через виконання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати джерела з досліджуваної проблеми;
- 2) схарактеризувати індикатори психологічно безпечного середовища, визначені для самооцінювання закладу освіти в контексті викликів, спричинених війною;
- 3) розробити рекомендації керівникам закладів освіти щодо самооцінювання психологічно безпечного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу.

Питання про важливість психологічно безпечного освітнього середовища для розвитку особистості та його вплив на результати навчальної діяльності постійно перебуває у полі зору дослідників, але в умовах війни ця проблематика отримала новий імпульс у наукових колах і активізувала науковий дискурс.

Психологічну безпеку всіх суб'єктів освітнього процесу в контексті ноосвітнього безпекового ландшафту закладу освіти в умовах воєнного стану розглядає

дослідник В. І. Шуляр. Автор наголошує на важливості в умовах війни створити в закладі освіти «ноосвітній ландшафт – соціокультурний життєвий простір і середовище для суб'єктів закладу освіти з мудрою, раціонально-доцільною організацією співпраці та життєдіяльності. Ноосвітній ландшафт як навчальне середовище, що не руйнує емоційно-інтелектуальну і фізичну природу кожного, ураховує природні характеристики й антропогенні елементи, мудро забезпечує використання як фізичних (предметних), так і ментальних (духовних) складників для формування й розвитку людини інноваційної культури» (Шуляр В. І., 2023). Такий підхід до налаштування освітнього середовища закладу освіти в обставинах дестабілізаційного впливу війни дозволяє створити психологічно комфортні умови для учасників освітнього процесу, забезпечуючи відчуття належності, ідентичності, єдності, кооперації з колективом.

Цікавою в контексті вивчення впливу психологічно безпечного освітнього середовища на результати навчання є праця А. В. Аносової, Л. А. Петушкової, О. Д. Петушкової. Авторський колектив наголошує на важливості відкритості, єдності, підтримки, кооперації та професійної відповідальності учасників освітнього процесу в умовах війни. Одним із пріоритетних завдань керівників шкіл дослідники вбачають побудову горизонтальних зв'язків, де персонал має свободу рішень у рамках своєї відповідальності (Аносова А. В., Петушкова Л. А., Петушкова О. Д., 2022).

Розглядаючи навчання дорослих, процес післядипломної освіти під час воєнного стану, науковці наголошують на важливості для куратора-викладача виконання «ролі: організатора, що передбачає надання чітких та послідовних інструкцій з організаційних питань дистанційного (заочного) навчання, та мотиватора, людини, що підбадьорює, спираючись на внутрішні ресурси здобувачів освіти, персоналізуючи навчальні завдання, використовує ситуативні приклади, аби зробити навчання цікавішим і кориснішим. Психолог – ще одна роль куратора-викладача, яку у складній воєнній ситуації розглядаємо майже як

найголовнішу. «Підібрати ключ» до кожної особистості, урахувавши індивідуальні життєві обставини слухачів, які опинились у різних життєвих умовах: тимчасово виїхали за кордон, тимчасово внутрішньо переміщені за межі Миколаївського регіону в тиллові райони, мешкають у прифронтовій зоні Миколаївського регіону або навіть у зоні активних бойових дій», – наголошує Л. М. Олійник (Олійник Л. М., 2022). Ідею дослідниці можна цілком екстраполювати на загальну середню освіту, де трудові функції вчителів теж зазнали змін і потребують спроможності адаптуватися до нових викликів. Стресові професійні та особисті ситуації можуть виснажувати, спричиняти втому та нездатність сконцентруватися, що може призвести до професійного вигорання педагога. Аби уникнути таких негативних впливів чи мінімізувати їх, педагог має відчувати психологічний комфорт та добробут.

У рамках міжнародних порівняльних досліджень PISA та TALIS через суб'єктивну оцінку учасників досліджень вивчають такі індикатори добробуту та належності:

- задоволеність життям;
- переживання негативних подій та емоцій;
- позитивне ставлення;
- захищеність від загроз гідності;
- захищеність від психологічного насилля;
- доброзичлива атмосфера;
- відчуття належності до шкільного середовища;
- емоційна підтримка;
- відчуття сенсів життя;
- рівень позитивних відчуттів;
- кооперація;
- позитивне мислення;
- залученість до ухвалення рішень.

Наразі фахівці ініціюють та проводять прикладні дослідження психоемоційного стану вчителів та учнів задля подолання навчальних втрат, спричинених стресом, психологічними травмами тощо. Зокрема, на замовлення громадської організації «ГО ГЛОБАЛ», що працює в Україні 9 років для

формування соціального інтелекту, творчих та підприємницьких навичок у здобувачів загальної середньої освіти та молоді України, спеціалісти компанії «Gradus Research» проводять відповідне дослідження. Отримані аналітичні дані використовуватимуть для розроблення тренінгів, спрямованих на збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу.

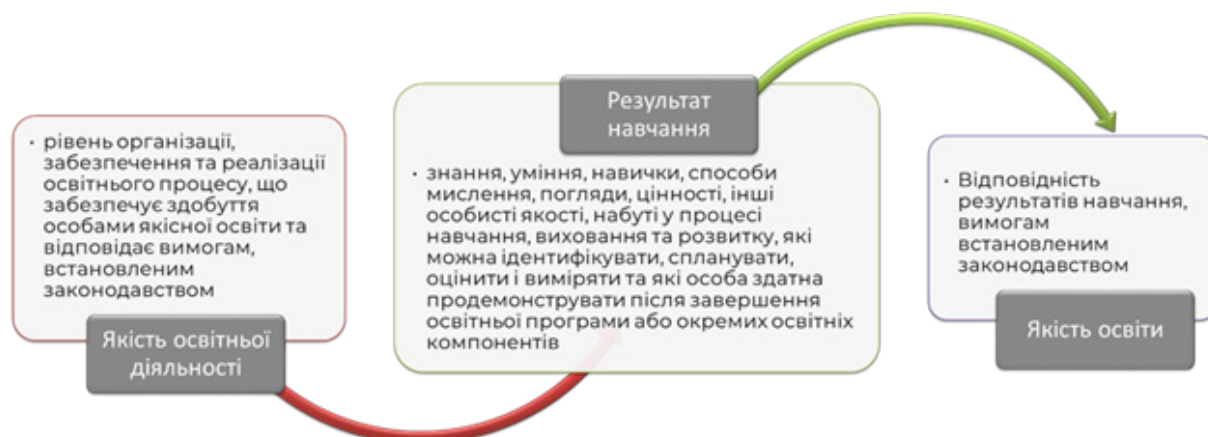
Опитування 10-річних та 15-річних дітей із 15 країн світу проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Інструментарій для українських респондентів відкориговано з урахуванням воєнного стану.

Практика діяльності закладів загальної середньої освіти свідчить про необхідність посилення уваги до вивчення рівня психологічної безпеки учасників освітнього процесу, відчуття в них психологічного комфорту і добробуту як факторів впливу на результати навчання здобувачів освіти. Інструментарій, рекомендований закладам загальної середньої освіти в посібнику Державної служби якості освіти «Абетка для директора», розроблений у мирний час і, відповідно, потребує деяких доповнень, оскільки доцільно враховувати контекст функціонування окремого закладу освіти і характер викликів, що йому доводиться долати (Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О., 2021).

Відповідно до ДСТУ КО 9000:2015 «Системи управління якістю» внутрішню систему забезпечення якості освіти закладу освіти розглядають як сукупність умов, процедур і заходів у закладі освіти, що забезпечують ефективність освітніх і управлінських процесів, що безпосередньо впливають на якість результатів навчання учнів і покликані задовольнити потреби та очікування споживачів освітніх послуг. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі та дитиноцентризм належать до компонентів формули нової української школи.

Представимо у вигляді логічної схеми (рис. 1) вплив якості освітньої діяльності закладу освіти на результати навчання і, відповідно, якість освіти.

Рисунок 1. Уплив якості освітньої діяльності закладу освіти на результати навчання і якість освіти

Джерело: складено самостійно

Задля ефективного управління якістю освітньої діяльності заклади загальної середньої освіти мають налаштувати внутрішню систему забезпечення якості відповідно до вимог чинного законодавства, реалізуючи своє право на автономію.

Міністерство освіти і науки України рекомендувало синхронізувати внутрішню систему якості закладу освіти з порядком проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (Наказ МОНУ від 09.01.2019 № 17; Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України 30.11.2020 № 1480. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text>), виділивши складники освітнього процесу, що безпосередньо впливають на якість результатів навчання учнів:

- Освітнє середовище закладу освіти.
- Система оцінювання здобувачів освіти закладу освіти.
- Педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти.
- Управлінські процеси закладу освіти.

Кожен із цих напрямів розкривають через вимоги, деталізовані критеріями та індикаторами.

Якість освітньої діяльності закладу освіти значною мірою залежить від урахування потреб кожного учасника освітнього процесу, серед яких базовою є потреба в безпеці, зокрема у психологічній. Внутрішня система якості закладу освіти має трансформуватися, реагуючи на виклики, спричинені війною.

Учасники освітнього процесу наразі переживають утрату свого звичного укладу життя. Події їхнього особистого життя часто пов'язані з переживанням усього спектра негативних емоцій, стресом та напругою, спричинених втратою близьких, дому, школи, травмуванням, вимушеним переміщенням, пережитим особистим негативним досвідом війни тощо. Переживання посилюються також через невизначеність щодо майбутнього та перенасиченість інформаційного простору повідомленнями про війну.

В умовах війни учасники освітнього процесу потерпають від ситуацій, що чинять потужний негативний вплив на відчуття психологічної безпеки, комфорту та добробуту. За таких умов надзвичайно складно виконувати педагогічні завдання і забезпечувати якість освіти. Недостатність належного і своєчасного реагування колективів на ці негативні впливи призводитиме до навчальних втрат у здобувачів освіти.

За результатами міжнародної програми PISA–2022 можна стверджувати, що вій-

на та спричинені нею негативні впливи та виклики суттєво позначилися на результатах здобувачів загальної середньої освіти в Україні. Порівняння результатів PISA–2018 і PISA–2022 виявляє суттєве погіршення: з математики різниця становить 12 балів, із читання – 38 балів і з природничо-наукових дисциплін – 19 балів. Різниця в балах з усіх трьох предметів в Україні також зросла порівняно із середнім по країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Найбільш суттєвим є розрив у галузі читання, він сягнув у 2022 році 48 балів, що за методологією PISA становить більше ніж два роки навчання. Такі суттєві навчальні втрати в масштабах держави пояснюють, зокрема й безпековою ситуацією, адже 15-річні підлітки виконували завдання програми в надзвичайно стресових умовах.

Виклики, спричинені війною, призвели до суттєвих змін у розумінні категорії «безпечне середовище». Державна служба якості освіти України в довіднику «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» виклала оновлене бачення того, як має бути налаштоване освітнє середовище закладу освіти в умовах сьогодення (Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки: довідник. Режим доступу: <http://surl.li/eurwqj>).

З огляду на те, що внаслідок хронічного стресу у здобувачів освіти може погіршуватися пам'ять, здатність концентрувати увагу, знижується мотивація до навчання та пізнавальний інтерес, школам рекомендовано змінити налаштування психологічно безпечного середовища. Автори обґрунтували нагальну потребу врахувати в освітньому процесі фактори, що суттєво впливають на результати навчання учнів:

- емоційний стан педагогів;
- емоційні потреби учнів;
- відчуття в учасників освітнього процесу добробуту (well-being);
- належність учасників освітнього процесу до внутрішньо-переміщених осіб;
- належність педагогів та здобува-

чів освіти до категорії новоприбулих;

- формування спільноти педагогів, що обговорює не лише професійні питання, а й почуття, переживання, страхи;
- партнерська комунікація з батьками дітей щодо особливих потреб дитини, реакції на стрес тощо;
- уміння управляти емоціями, а також емпатія, навички безконфліктної комунікації.

За ініціативи Державної служби якості освіти України питання про якість загальної середньої освіти в умовах війни вивчали в рамках програми «Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році» (2022–2023 роки) та загальнодержавного моніторингового дослідження якості освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану (2023 рік). За результатами аналізу отриманих даних (Звіт «Загальнодержавне моніторингове дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану»). Режим доступу: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zagalnodержavne-monitoringove-doslidzhennya-yakosti-osviti-u-ZZSO-v-umovakh-viyni-2023_SQE-SURGe.pdf) виявлено, що згубний вплив на якість освіти в умовах війни чинять такі фактори:

- проживання на тимчасово окупованих територіях;
- проживання в зоні активних бойових дій;
- зміна місця проживання;
- руйнування закладів освіти;
- повітряні тривоги;
- втрата навчального часу;
- відімкнення електроенергії;
- нестача психологічного комфорту і відчуття добробуту.

Дослідники акцентують на тому, що брак психологічного комфорту і відчуття добробуту (well being) чинить дуже суттєвий вплив як на педагогів, так і на здобувачів освіти.

За результатами вище названих досліджень закладам освіти рекомендовано налагодити безпечне та сприятливе освітнє середовище, що вирізняється позитивною атмосферою, адже діти можуть добре навчатися, а вчителі ефективно виконувати свої трудові функції, уникаючи професійного вигорання лише тоді, коли добре почувуються.

Реалізація цього завдання потребує проаналізувати індикатори психологічно безпечного середовища, визначені для самооцінювання закладу освіти, у контексті викликів, спричинених війною. Школи мають налаштувати психологічну безпеку і психологічний комфорт учасників освітнього процесу відповідно до вимог (Наказ МОНУ від 09.01.2019 № 17):

1.2. «Створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації».

4.2. «Формування відносин довіри, прозорості, дотримання етичних норм».

Індикатори внутрішньої системи забезпечення якості закладу загальної середньої освіти щодо психологічно безпечного середовища необхідно розширити й уточнити задля оперативного реагування на актуальні виклики в умовах війни. Доповнення процесу самооцінювання закладу освіти новими акцентами дозволить віднайти оптимальні рішення, щоб мінімізувати / усунути негативні чинники, що впливають на результати навчання здобувачів і призводять до навчальних втрат, адже, на думку А. В. Аносової, Л. А. Петушкової, О. Д. Петушкової, відчуття безпеки, зниження рівня тривоги впливають на пізнавальні процеси дитини (Аносова А. В., Петушкова Л. А., Петушкова О. Д., 2022).

Рекомендуємо керівникам закладів освіти внести доповнення до індикаторів психологічно безпечного середовища закладу загальної середньої освіти:

- частка учасників освітнього процесу, що мають відчуття належності, ідентичності, єдності, кооперації з колективом;
- частка учасників освітнього про-

цесу, що відчують прийняття та симпатію з боку колективу;

- частка здобувачів освіти, що мають друзів у колективі;
- частка здобувачів, які не відчували на собі ігнорування, глузування, поширення негативної інформації, пліток;
- частка учасників освітнього процесу, потреби в допомозі та емоційній підтримці яких задовольняють у закладі освіти;
- частка учасників освітнього процесу, що вважають атмосферу в закладі освіти доброзичливою;
- частка учасників освітнього процесу, які відчують позитивну атмосферу під час очної та дистанційної взаємодії;
- частка учасників освітнього процесу, що мають високий рівень позитивних відчуттів;
- частка батьків здобувачів освіти, які долучаються до співпраці із закладом освіти задля забезпечення психологічного комфорту і відчуття доброти їхніх дітей;
- частка учасників освітнього процесу, що мають у закладі освіти відчуття рівноваги, гідності та надії;
- частка здобувачів освіти, які мають відчуття довіри і прихильності до педагогів;
- частка учасників освітнього процесу, що вважають дієвою шкільну культуру психологічної безпеки;
- частка учасників освітнього процесу, які задоволені системою комунікації закладу освіти;
- частка учасників освітнього процесу із числа ВПО, що відчують допомогу, підтримку, прийняття.

Висновки. Перспективи досліджень.

У ході проведеної розвідки теоретично обґрунтовано доцільність посилення уваги в рамках внутрішньої системи яко-

сті закладу загальної середньої освіти до психологічного складника безпечного освітнього середовища як чинника впливу на результати навчання здобувачів освіти.

Аналіз джерел із досліджуваної проблеми дає змогу стверджувати про наявність суттєвого зв'язку між відчуттям в учасників освітнього процесу психологічної безпеки та результатами навчання. Проведений аналіз індикаторів психологічно безпечного середовища закладу освіти, визначених для самооцінювання, виявив необхідність певної їх трансформації та уточнень у контексті викликів, спричинених війною.

Запропоновані рекомендації для ке-

рівників установ щодо внесення доповнень до індикаторів психологічно безпечного середовища закладу загальної середньої освіти сприятимуть виконанню завдання забезпечення якості освіти, оскільки оперативне діагностування причин, що суттєво впливають на навчальні втрати здобувачів освіти, дасть змогу виробляти ефективні рішення щодо мінімізації чи усунення їх.

Перспективи наукових розвідок убачаємо в розробленні моделі самооцінювання психологічно безпечного середовища закладу загальної середньої освіти на основі поєднання кількісних і якісних методів отримання інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки: довідник. – Режим доступу: <http://surl.li/eypwq>
2. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення. Спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти / О. І. Бондарчук. – К. : 2018. – 24 с.
3. Звіт «Загальнодержавне моніторингове дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану». – Режим доступу: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zagalnodержavne-monitoringove-doslidzhennya-yakosti-osviti-u-ZZSO-v-umovakh-viyni-2023_SQE-SURGe.pdf
4. Князькіна Д. В., Подтикан І. В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища / Д. В. Князькіна, І. В. Подтикан // Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я». – Чернігів. – 2019. – С. 100–103.
5. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України 30.11.2020 № 1480. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text>
6. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання // Бичко Г., Терещенко В. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Desktop/Learning-losses_Ukraine.pdf
7. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. – К.: УЦОЯО, 2019. 439 с. – Режим доступу: https://testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf
8. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. – К.: УЦОЯО, 2023. 395 с. – Режим доступу: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Nacjonalnyj-zvit_povnyj.pdf
9. Олійник Л. М. Післядипломна педагогічна освіта в умовах воєнного стану / Л. М. Олійник / Вересень. – 2022. – № 2 (93). – С. 123–136 DOI: <https://doi.org/10.54662/>

veresen.2.2022.10.

10. Про забезпечення проведення інституційних аудитів закладів загальної середньої освіти: Наказ Державної служби якості освіти України від 09.01.2020 № 01-11/1. – Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/law/nakaz-derzhavnoi-sluzhbi-yakosti-osviti-28/> (дата звернення 25.11.2023).

11. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

12. Про повну загальну середню освіту: Закон України (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 14.11.2023)

13. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – 2-ге видання, перероб. і доп. [Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О.]. – К.: Державна служба якості освіти, 2021. – К.: 350 с.

14. Сьогодні заради майбутнього. Школа у воєнний і післявоєнний час: посібник для керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти [Аносова А. В., Петушкова Л. А., Петушкова О. Д.]. – К.: Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2022. – 148 с.

15. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. – К.: 2018. – 56 с.

16. Шуляр В. І. Нооосвітній безпековий ландшафт МОППО як життєвий простір суб'єктів освіти / В. І. Шуляр // Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення: збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 03 березня 2023 року). – С. 404.

17. Teachers in crisis contexts. Promising practices in teacher management, professional development, and well-being inter-agency network for education in emergencies (INEE) URL: <https://inee.org/sites/default/files/resources/Promising%20Practices%20TPD.pdf>

PSYCHOLOGICALLY SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A FACTOR INFLUENCING THE LEARNING OUTCOMES OF EDUCATION SEEKERS

Kuleshova Oksana,

*Head of the Educational and Methodological Laboratory
for Monitoring the Quality of Education and Certification*

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute

4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine

oksana.kuleshova@moippo.mk.ua

The methodological article provides an analytical review of modern Ukrainian and foreign research, which allows us to claim that there is a significant connection between the sense of psychological safety of participants in the educational process and learning outcomes. Psychologically safe educational environment is considered as a factor of successful educational and cognitive activity of education seekers.

The article considers the peculiarities of educational activities of schools during the period of military aggression, related to feelings of danger; stress of all participants of the educational process, which causes destructive changes in various spheres of personality, affects

the mental health, cognitive processes of participants of the educational process, and affects learning outcomes.

The article analyses the difference in PISA results of Ukrainian schoolchildren in the pre-war period (2018) and during the war (2022).

It is demonstrated that the task of ensuring the quality of education by general secondary education institutions in the context of war requires the ability of managers to respond promptly to destructive influences and challenges, to solve unforeseen problems in order to minimise educational losses.

The author emphasises the need to transform the internal quality assurance system of an educational institution, since the current situation, conditions of uncertainty, require a prompt response to the factors that most affect the learning outcomes of students, causing educational losses. To do this, it is necessary to revise to some extent the model of self-assessment of an educational institution.

The need for a certain transformation and clarification of the indicators of psychologically safe environment of an educational institution is determined, as they were defined for self-assessment in the pre-war period and do not allow for full consideration of the challenges caused by the war.

Recommendations for school managers on how to improve the indicators of a psychologically safe environment of general secondary educational institutions have been developed.

Keywords: indicator; internal quality assurance system of an educational institution; learning outcomes; psychologically safe educational environment; psychological safety; quality of education; self-assessment.

REFERENCES

1. Anosova, A. V., Pietushkova, L. A. & Pietushkova, O. D. (2022). *Sohodni zarady maibutnoho. Shkola u voiennyi i pisliavoienni chas* [Today for the future. School in war and post-war times]. K.: Tsentr innovatsiinoi osvity «Pro.Svit» (ukr).
2. Bezpechne osvitnie seredovyshe: novi vymiry bezpeky: dovidnyk [Safe Educational Environments: New Dimensions of Safety: A Handbook]. Retrieved from: <http://surl.li/eypwq> (ukr).
3. Bobrovskiy, M. V., Horbachov, S. I., Zaplotynska, O. O. & Linnik, O. O. *Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity*. (2021). [Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in a general secondary education institution]. K.: Derzhavna sluzhba yakosti osvity. K.: (ukr).
4. Bondarchuk, O. I. (2018). *Psykhologichna bezpeka osvitnoho seredovyshe: sutnist ta umovy stvorennia. Spetskurs dlia slukhachiv ochno-dystantsiinoi formy navchannia v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity* [Psychological safety of the educational environment: essence and conditions of creation. Special course for students of ono-distance form of education in the postgraduate pedagogical education system]. K. (ukr).
5. Bychko, H. & Tereshchenko, V. *Navchalni vtraty: sutnist, prychny, naslidky ta shliakhy podolannia* [Learning losses: essence, causes, consequences and ways to overcome them]. Retrieved from: file:///C:/Users/User/Desktop/Learning-losses_Ukraine.pdf (ukr).
6. Bychko, H., Vakulenko, T., Lisova, T., Mazorchuk, M., Tereshchenko, V., Rakov, S. & Horokh, V. ta in. (2023). *Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2022* [National report on the results of the international study of the quality

of education PISA-2022]. K.: UTsOlaO. Retrieved from: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf (ukr).

7. Kniazkina, D. V. & Podtykan, I. V. (2019). Psykholoho-pedahohichniy suprovid protsesu formuvannia bezpechnoho osvitnoho seredovyscha. [Psychological and pedagogical support of the process of forming a safe educational environment]. In «*Pedahohika zdorovia*», 100–103. Chernihiv (ukr).

8. Mazorchuk, M., Vakulenko, T., Tereshchenko, V., Bychko, H., Shumova, K., Rakov, S. & Horokh, V. ta in (2018). Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2018 [National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2018]. K.: UTsOlaO. Retrieved from: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf (ukr).

9. Methodological recommendations on the formation of the internal system of ensuring the quality of education in institutions of general secondary education. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text> (ukr).

10. Oliinyk, L. M. (2022). Pislidyplomna pedahohichna osvita v umovakh voiennoho stanu [Postgraduate pedagogical education under martial law] / *Veresen*, 2 (93), 123–136. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2022.10> (ukr).

11. On comprehensive general secondary education: Law of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (data zvernennia 14.11.2023) (ukr).

12. On education: Law of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 10.11.2023) (ukr).

13. Pro zabezpechennia provedennia instyutsiinykh audytiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity: Nakaz Derzhavnoi sluzhby yakosti osvity Ukrainy vid 09.01.2020 № 01-11/1. [On ensuring institutional audits of general secondary education institutions: Order of the State Education Quality Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://sqe.gov.ua/law/nakaz-derzhavnoi-sluzhbi-yakosti-osviti-28/> (data zvernennia 25.11.2023) (ukr).

14. Shuliar, V. I. (2023). *Noosvitnii bezpekovi landshaft MOIPPO yak zhyttievyi prostir subiektiv osvity. Orhanizatsiia bezpechnoho osvitnoho seredovyscha – vyklyk suchasnosti: perspektyvy ta rishennia* [Neo-educational security landscape of MOIPPO as the living space of subjects of education. Organization of a safe educational environment – a modern challenge: perspectives and solutions]. Ternopil (ukr).

15. Teachers in crisis contexts. Promising practices in teacher management, professional development, and well-being inter-agency network for education in emergencies (INEE). <https://inee.org/sites/default/files/resources/Promising%20Practices%20TPD.pdf> (eng).

16. Tsiuman, T. P. & Boichuk, N. I. (2018). *Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyscha* [Code of a safe educational environment]. (Ed. Tsiuman T. P.). K.: (ukr).

17. Zvit «Zahalnoderzhavne monitorynhove doslidzhennia yakosti osvity u zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu» [Report «Nationwide monitoring study of the quality of education in institutions of general secondary education under martial law»]. Retrieved from: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zagalnoderzhavne-monitoringove-doslidzhennya-yakosti-osviti-u-ZZSO-v-umovakh-viyni-2023_SQE-SURGe.pdf (ukr).